O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI JIZZAX FILIALI

ISSN 2181-3884

ZAMONAVIY ILMIY-TEXNIK TADQIQOTLAR

xalqaro jurnali

Vol.2 N.1

2026

International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research

Volume 2 Issue 1
2026

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro jurnali

1-son
2026

Международный журнал современных научно-технических исследований

Том 2 Выпуск 1
2026

MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI

Xalqaro ilmiy-elektron jurnali

Tahrir kengashi raisi:

P.f.d., prof., O.X. Turakulov

Bosh muharrir:

A.A. Abdumalikov

Tahrir kengashi mas’ul kotibi:

D.M. Jomurodov

Tahririyat hay’ati:

1. B.f.d., prof., S. Murodova (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
2. P.f.n., prof., S. Usmanov (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
3. T.f.n., dos., S. Tavboev (O’zMU Jizzax filiali, UZB)
4. F.f.d., prof., N. Djusupov (O’zDJTU, UZB)
5. T.f.d., dos., S. Ruzimov (TTPU, UZB)
6. P.f.d., prof., G. Lekerova (SKU, KZH)
7. DSc., Ali Coşkan (ASUI, TR)
8. T.f.d., prof., D. Irgasheva (TATU, UZB)
9. T.f.d., prof., I. Siddikov (NRU TIIAME, UZB)
10. T.f.n., dos., S. Eshkabilov (NDU, US)

Zamonaviy ilmiy-texnik tadqiqotlar xalqaro elektron jurnali (International Journal of Contemporary Scientific and Technical Research) O’zMU Jizzax filiali Kengashining qaroriga asosan tashkil etilib, 2022-yil 9-sentabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №038200 raqami bilan ro‘yxatidan o‘tkazilgan, shuningdek davlatlararo standartlar talabi asosida O‘zbekiston Milliy kutubxonasidan jurnal uchun 2181-3884 ISSN raqami olingan.

© “O‘zMU Jizzax filiali” – 2023

Tahririyat manzili:

130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri,
Sh.Rashidov Shox ko‘chasi, 259-uy.

TALABALARDA TURISTIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Shomirzayeva Nasiba
Toshkent shahridagi Ajou universiteti, Sport inshootlari mudiri, dotsent.

Annotatsiya

Ushbu maqolada talabalarda turistik madaniyatni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari yoritilgan. Turistik madaniyatning mazmuni, uning talaba shaxsining ma'naviy, ijtimoiy, ekologik va kommunikativ rivojlanishidagi o'rni tahlil qilingan. Ta'lim jarayonida turistik bilimlarni shakllantirish, tarixiy-madaniy meros obyektlariga hurmat bilan munosabatni rivojlantirish, ekologik mas'uliyat, sayohat odobi, xavfsizlik qoidalariga rioya qilish va jamoaviy faoliyat ko'nikmalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari asoslab berilgan. Shuningdek, ekskursiyalar, o'lkashunoslik faoliyati, turistik loyihalar, interfaol metodlar va tajribaviy ta'lim vositasida talabalarning turistik madaniyatini rivojlantirish yo'llari ko'rsatib berilgan. Tadqiqot natijalari turistik madaniyatni shakllantirishda kognitiv, aksiologik va faoliyatli komponentlarning o'zaro uyg'unligini ta'minlash muhim pedagogik shart ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: turistik madaniyat, talaba, pedagogik shart-sharoit, turizm, turistik faoliyat, ekologik madaniyat, tarixiy-madaniy meros, sayohat odobi, o'lkashunoslik, tajribaviy ta'lim, interfaol metodlar, kompetensiya.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТУРИСТСКОЙ КУЛЬТУРЫ У СТУДЕНТОВ

Шомирзаева Насиба
Университет Аджу в Ташкенте, заведующая спортивными сооружениями, доцент.

Аннотация

В статье рассматриваются педагогические условия формирования туристической культуры у студентов. Анализируются содержание туристической культуры и её роль в духовном, социальном, экологическом и коммуникативном развитии личности студента. Обоснованы педагогические возможности формирования туристических знаний, развития уважительного отношения к объектам историко-культурного наследия, экологической ответственности, культуры поведения во время путешествий, соблюдения правил безопасности и навыков коллективной деятельности в образовательном процессе. Также раскрываются пути развития туристической культуры студентов посредством экскурсий, краеведческой деятельности, туристических проектов, интерактивных методов и практико-ориентированного обучения. Результаты исследования показывают, что обеспечение взаимосвязи когнитивного, аксиологического и деятельностного компонентов является важным педагогическим условием формирования туристической культуры студентов.

Ключевые слова: туристическая культура, студент, педагогические условия, туризм, туристическая деятельность, экологическая культура, историко-культурное наследие, культура поведения в путешествии, краеведение, практико-ориентированное обучение, интерактивные методы, компетенция.

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR DEVELOPING TOURISM CULTURE AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Shomirzayeva Nasiba
Ajou University in Tashkent, Head of Sports Facilities, Associate Professor.

Abstract

This article examines the pedagogical conditions for developing tourism culture among university students. It analyzes the content of tourism culture and its role in the spiritual, social, environmental, and communicative development of students. The pedagogical opportunities for developing tourism-related knowledge, fostering respect for historical and cultural heritage sites, promoting environmental responsibility and appropriate travel behavior, ensuring compliance with safety rules, and developing teamwork skills in the educational process are substantiated. The article also identifies ways to develop students' tourism culture through excursions, local history activities, tourism projects, interactive methods, and experiential learning. The findings indicate that ensuring the integration of cognitive, axiological, and activity-based components is an important pedagogical condition for developing tourism culture among students.

Keywords: tourism culture, student, pedagogical conditions, tourism, tourism activities, environmental culture, historical and cultural heritage, travel etiquette, local history, experiential learning, interactive methods, competence.

Bugungi globallashuv sharoitida turizm insonning nafaqat dam olishi va yangi hududlarni ko'rishi, balki uning dunyoqarashi, madaniy saviyasi, ijtimoiy faolligi va ekologik mas'uliyatini rivojlantiruvchi muhim ijtimoiy-madaniy hodisalardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, yoshlarning turistik faoliyatga jalb qilinishi ularning tarixiy-madaniy merosni anglash, boshqa xalqlar madaniyatiga hurmat bilan munosabatda bo'lish, tabiatni asrash, jamoada faoliyat yuritish va turli ijtimoiy vaziyatlarda mas'uliyatli xulq-atvor namoyon etishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli oliy ta'lim tizimida talabalarning turizm haqidagi bilimlarini oshirish bilan bir qatorda, ularda turistik madaniyatni shakllantirish ham muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan. Turizm infratuzilmasini kengaytirish, ichki va tashqi turizmni rivojlantirish, tarixiy-madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish hamda turistik xizmatlar sifatini oshirishga katta e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2022-yil 19-sentabr kuni mamlakatning ichki va tashqi turizm salohiyatini oshirishga bag'ishlangan yig'ilishda: "Turizm — bu ham investitsiya, ham eksport, ham yangi ish o'rinlari va kambag'allikni qisqartirish degani", deya ta'kidlagan. Ushbu fikr turizmning iqtisodiy ahamiyati bilan birga, uning jamiyat hayotidagi keng imkoniyatlarini ham namoyon etadi.

Turizmning izchil rivojlanishi esa faqat zamonaviy infratuzilma va xizmatlar tizimini yaratish bilan cheklanmaydi. Turistik obyektlardan oqilona foydalanadigan, tarixiy va madaniy merosga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'ladigan, tabiatni muhofaza qilish talablariga rioya qiladigan hamda turistik muhitda axloqiy me'yorlarga amal qiladigan shaxsni tarbiyalash ham muhim hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan, turistik madaniyat shaxsning turizmga oid bilimlari, qadriyatlari, xulq-atvor me'yorlari, ekologik mas'uliyati, kommunikativ qobiliyatlari va amaliy turistik faoliyatini birlashtiruvchi integrativ sifat sifatida namoyon bo'ladi.

Turistik madaniyatning shakllanganligi talabaning sayohat davomida o'zini tutish qoidalarini bilishi bilangina belgilanmaydi. U tarixiy obidalar va milliy qadriyatlarga hurmat, mahalliy aholi va boshqa madaniyat vakillari bilan to'g'ri muloqot qilish, tabiiy resurslarga zarar yetkazmaslik, ekologik va sanitariya talablariga rioya etish, turistik xavfsizlik qoidalarini bilish, jamoada hamkorlik qilish hamda turistik faoliyat natijalarini anglab baholash kabi xususiyatlarni ham qamrab oladi. Demak, turistik madaniyat bilim, qadriyat va amaliy faoliyatning o'zaro uyg'unligida shakllanadigan murakkab pedagogik hodisadir.

Talabalik davri shaxsning ijtimoiy qadriyatlari, dunyoqarashi, kasbiy va hayotiy yo'nalishlari faol shakllanadigan muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda tashkil etilgan turistik sayohatlar, o'lkashunoslik ekspeditsiyalari, tarixiy-madaniy obyektlarga ekskursiyalar, ekologik aksiyalar va turistik loyihalar talabaning bilim doirasini kengaytirish bilan birga, uning ijtimoiy mas'uliyati va madaniy xulq-atvorini rivojlantirish imkonini beradi. Bevosita turistik tajriba orqali olingan bilimlar

nazariy ma'lumotlarga nisbatan barqarorroq bo'lib, talabada muayyan qadriyat va munosabatlarning shakllanishiga xizmat qiladi.

Shu jihatdan oliy ta'lim jarayonida turistik madaniyatni shakllantirish uchun tegishli pedagogik shart-sharoitlarni yaratish alohida ahamiyat kasb etadi. Bunday shart-sharoitlar turizmga oid bilimlarni ta'lim mazmuniga integratsiyalash, talabalarning turistik va o'lkashunoslik faoliyatidagi bevosita ishtirokini ta'minlash, tarixiy-madaniy hamda tabiiy obyektlardan pedagogik resurs sifatida foydalanish, ekologik va axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash, interfaol metod va loyihaviy ta'limni qo'llashni nazarda tutadi. Shu bilan birga, pedagogik ta'sir faqat kognitiv bilimlarni shakllantirishga emas, balki talabaning turistik muhitdagi real xulq-atvori va shaxsiy mas'uliyatini rivojlantirishga ham yo'naltirilishi zarur.

Turistik madaniyat talaba shaxsining kommunikativ rivojlanishiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Guruhli sayohat va ekskursiyalar davomida talabalar o'zaro hamkorlik qilish, vazifalarni taqsimlash, muammoli vaziyatlarda kelishilgan qaror qabul qilish, yangi insonlar bilan muloqotga kirishish va turli qarashlarga hurmat bilan munosabatda bo'lish tajribasini egallaydilar. Natijada turistik faoliyat talabalarda mas'uliyat, mustaqillik, tashabbuskorlik, bag'rikenglik, jamoaviylik va ijtimoiy faollik kabi shaxsiy sifatlarni rivojlantirish vositasiga aylanadi.

Shuningdek, turistik madaniyatning muhim tarkibiy jihatlaridan biri ekologik mas'uliyat hisoblanadi. Tabiiy hududlarda tashkil etilgan turistik faoliyat jarayonida talabaning atrof-muhitga munosabati bevosita amaliy mazmun kasb etadi. Tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni kamaytirish, biologik xilma-xillikni asrash va ekologik xavfsiz xulq-atvor qoidalariga rioya qilish orqali ekologik bilim amaliy qadriyatga aylanadi. Shu sababli turistik faoliyat talabalarning ekologik madaniyatini rivojlantirishning samarali pedagogik vositalaridan biri sifatida qaralishi mumkin.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, talabalarda turistik madaniyatni shakllantirish tasodifiy yoki faqat auditoriyadan tashqari faoliyat bilan chegaralanadigan jarayon emas, balki maqsadli tashkil qilinadigan pedagogik tizim bo'lishi lozim. Mazkur jarayonda talabaning turizmga oid bilimlarini boyitish, tarixiy-madaniy va ekologik qadriyatlarga ijobiy munosabatini shakllantirish hamda ushbu bilim va qadriyatlarni real turistik faoliyatda namoyon etishiga sharoit yaratish o'zaro bog'liq vazifalar sifatida namoyon bo'ladi.

Shu nuqtayi nazardan, mazkur tadqiqotning maqsadi talabalarda turistik madaniyatni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash, turistik madaniyatning tarkibiy komponentlarini asoslash hamda ta'lim va turistik faoliyat integratsiyasi orqali uni rivojlantirish imkoniyatlarini yoritishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Yevropa tadqiqotlarida turistik madaniyatning muhim tarkibiy qismi sifatida madaniyatlararo kompetensiya alohida ajratiladi. Latviya olimlari I. Luka, S. Vaidesvarans va D. Vinklere turizm yo'nalishida tahsil olayotgan talabalarni ko'p madaniyatli professional muhitga tayyorlash muammosini o'rganganlar [1]. Turība universitetida amalga oshirilgan tadqiqotda 192 nafar turizm sohasi ish beruvchisi va 262 nafar talaba ishtirok etgan. Mualliflar turizm sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassis faqat kasbiy bilimga ega bo'lishi yetarli emasligini, balki u turli xalqlarning madaniy qadriyatlarini anglash, boshqa madaniyat vakillarining xulq-atvorini to'g'ri talqin qilish va ular bilan samarali kommunikatsiya o'rnata olish qobiliyatiga ega bo'lishi zarurligini asoslaydilar [1]. Mazkur yondashuvdan kelib chiqib, turistik madaniyatning kommunikativ komponenti talabaning turli madaniy muhitlarda axloqiy va tolerant munosabatda bo'lish qobiliyati bilan chambarchas bog'liq, deb hisoblash mumkin.

Yevropaning yana bir pedagogik tajribasi Portugaliya oliy ta'lim tizimida E. Pereira, L. Carvalhinho va A. V. Baptista tomonidan o'rganilgan [2]. Algarve universitetida uch o'quv yili davomida amalga oshirilgan tajribada experiential learning — tajribaviy ta'lim turizmga oid

bilimlarni shakllantirishning asosiy vositasi sifatida qo‘llangan. Talabalar real turistik tashkilot ehtiyojini o‘rgangan, turistik mahsulot yaratgan, intervyular o‘tkazgan, kuzatish olib borgan hamda yakunda refleksiv portfolio tayyorlaganlar. Natijalar tajribaviy ta’lim talabalarning mashg‘ulotlardagi faol ishtirokini oshirishi, nazariy bilimni real vaziyat bilan bog‘lashi va mustaqil yechim ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantirishini ko‘rsatgan [2]. Ushbu maqola Scopus va Web of Science bazalarida indekslangan *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education* jurnalida chop etilgan.

Amerika turizm pedagogikasi doirasida turistik madaniyatni shakllantirishning kommunikativ va raqamli imkoniyatlari ham tadqiq qilingan. A. Durko va H. M. Martens Texas A&M University hamda Germaniyadagi CBS International Business School talabalari o‘rtasida tashkil qilingan virtual hamkorlik asosida turizm talabalarining yuqori darajadagi madaniy bilimlarini rivojlantirish imkoniyatlarini o‘rganganlar [3]. Tadqiqotda talabalarning boshqa xalqlar, ularning his-tuyg‘ulari, qarashlari va xulq-atvoriga oid tasavvurlari virtual yuzma-yuz muloqot jarayonida o‘zgargani aniqlangan. Mualliflar madaniyat haqidagi yuzaki ma’lumotdan chuqurroq madaniy anglash darajasiga o‘tish aynan o‘zaro muloqot va bilimlarni hamkorlikda konstruksiyalash orqali amalga oshishini ko‘rsatadilar [3]. Bu xulosa zamonaviy turistik madaniyatni shakllantirishda xalqaro virtual uchrashuvlar, onlayn ekskursiyalar va xorijiy talabalar bilan hamkorlikdagi loyihalardan foydalanish pedagogik jihatdan asosli ekanligini ko‘rsatadi.

AQSh olimlari E. P. Yeager, S. Benjamin, A. Dillette va A. Goad esa turizm ta’limida transformativ dala tajribasi va service-learning imkoniyatlarini tadqiq etganlar [4]. AQShning janubi-sharqidagi ikki universitet bakalavriat dasturlarida talabalar mahalliy hamjamiyatlar bilan hamkorlik qilib, afro-amerikalik tarixiy-madaniy meros turizmini o‘rganish va targ‘ib qilishga qaratilgan real loyihalarda qatnashganlar. Tadqiqot natijalari bunday dala faoliyati talabalarni ijtimoiy tenglik, adolat, tarixiy xotira va madaniy meros masalalariga tanqidiy munosabat bildirishga undashini ko‘rsatadi [4]. Demak, turistik madaniyat tarixiy obyektni shunchaki tomosha qilish emas, balki uning jamiyat hayotidagi ma’nosini anglash, mahalliy aholi qadriyatlariga hurmat va mas’uliyatli munosabatda bo‘lishni ham nazarda tutadi.

Amerika tajribasi turistik madaniyatning shakllanishida ijtimoiy hamkorlik, madaniy refleksiya, virtual va real muloqot, mahalliy hamjamiyat bilan ishlash hamda talabaning mustaqil tajribasi ustuvor ekanligini ko‘rsatadi [3; 4]. Shu jihatdan turistik madaniyatni shakllantirishga qaratilgan pedagogik jarayon talabaning passiv kuzatuvchidan ijtimoiy va madaniy jihatdan mas’uliyatli ishtirokchiga aylanishini ta’minlashi lozim.

Rossiya pedagogika maktabida turizm ta’limi mustaqil kasbiy-pedagogik yo‘nalish sifatida ancha ilgari shakllangan. A. M. Novikov va hammualliflarning “Инновационное развитие профессионального туристского образования” nomli kollektiv monografiyasida professional turistik ta’limning rivojlanishi, uni modernizatsiya qilish va innovatsion pedagogik yondashuvlarni ta’lim jarayoniga tatbiq etish masalalari tizimli ravishda yoritilgan [5]. Rossiya xalqaro turizm akademiyasi tomonidan tayyorlangan ushbu monografiyada professional turistik ta’lim alohida professional pedagogika sohasi sifatida qaraladi. Bunday yondashuv turistik faoliyat uchun zarur bilim va ko‘nikmalarni shaxsning umumiy, kommunikativ va kasbiy rivojlanishi bilan birlashtirish zaruratiga asoslanadi [5].

Turistik OTM talabalarining madaniyatini shakllantirish muammosiga G. B. Litovchenkoning “Формирование корпоративной культуры студентов туристского вуза” mavzusidagi pedagogika fanlari nomzodi dissertatsiyasi bevosita yaqin turadi [6]. Rossiya davlat kutubxonasi katalogida mavjud mazkur dissertatsiyada turizm yo‘nalishi talabalarida madaniyatni shakllantirish kompetensiyaviy yondashuv bilan bog‘langan. Muallif integrativlik, professional o‘zini o‘zi rivojlantirish va qadriyatli yo‘nalganlikni asosiy tamoyillar sifatida ko‘rsatadi. Shuningdek, turistik OTM talabasining madaniyati faqat o‘quv mashg‘ulotlari emas, balki o‘quv, auditoriyadan tashqari, bo‘sh vaqt va amaliy faoliyatning yaxlitligi orqali shakllanishi qayd etilgan [6].

G. B. Litovchenko aniqlagan pedagogik shartlar orasida talabalarning jismoniy, intellektual va axloqiy oʻzini takomillashtirishga motivatsiyasini kuchaytirish, ularga oʻzini anglash va oʻzini tarbiyalash vositalarini taqdim etish, professional-turistik koʻnikmalarni rivojlantirish, ta'lim dasturlarini turizm sohasi talablariga yaqinlashtirish hamda talabaning individual ta'lim trayektoriyasini qoʻllab-quvvatlash muhim oʻrin tutadi [6]. Ushbu yondashuv turistik madaniyatni shakllantirish uchun shaxsiy motiv, qadriyat va amaliy faoliyatning yagona pedagogik tizimda birlashtirilishi lozimligini koʻrsatadi.

Oʻzbekistonda turizm madaniyati tushunchasini ilmiy jihatdan bevosita oʻrgangan tadqiqotlardan biri B. X. Mirzarahimovning "Oʻzbekistonda turizm madaniyatini rivojlantirishning ijtimoiy-falsafiy omillari" mavzusidagi PhD tadqiqotidir [7]. Muallif turizm madaniyatining falsafiy asoslarini turistik ong, munosabat va faoliyat birligi orqali talqin qilib, uning tarkibiy komponentlari sifatida turistik savodxonlik, qiziqish va faollikni ajratgan. Shuningdek, turizmga praksiologik munosabat aksiologik baholash, gnoseologik tafakkur, akmeologik faollik va estetik ehtiyoj bilan bogʻlangan [7]. Mazkur yondashuv bizning tadqiqotimiz uchun metodologik jihatdan muhim boʻlib, talabalardagi turistik madaniyatni faqat bilim koʻrsatkichi orqali emas, balki qadriyatli munosabat va amaliy xulq-atvor bilan birgalikda baholash zarurligini koʻrsatadi. OAK rasmiy ma'lumotida ushbu dissertatsiyaning Fargʻona davlat universitetida bajarilgani qayd etilgan; avtoreferat bibliografik ma'lumotlarda 2021-yilgi nashr sifatida koʻrsatiladi.

X. X. Eshchanovaning "Ichki turizm asosida yoshlar ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish" mavzusidagi PhD tadqiqotida turizmning bevosita tarbiyaviy-pedagogik imkoniyatlari ochib berilgan [8]. Tadqiqotda tarixiy, ijtimoiy-madaniy, aksiologik, madaniyatlararo muloqot, pedagogik-psixologik hamda motivatsion-faoliyatli yondashuvlar ichki turizmning pedagogik imkoniyatlari bilan integratsiyalangan. Muallif tomonidan ishlab chiqilgan modelda didaktik, pedagogik-psixologik, tashkiliy-hududiy, kommunikativ va hamkorlik komponentlari, shuningdek, ma'naviy-axloqiy norma va talablarni auditoriyadan tashqari mashgʻulotlarga tizimli kiritish koʻzda tutilgan [8]. Tadqiqot natijalarining "Turizm pedagogikasi" darsligi mazmuniga tatbiq etilgani va natijada talabalarning ichki turizm boʻyicha bilim hamda koʻnikmalari rivojlangani OAK rasmiy ma'lumotida qayd etilgan.

Talabalar bilan bevosita bogʻliq eng yaqin tadqiqotlardan biri N. B. Abdullayevaning "Turistik faoliyat orqali talabalarning axloq va nafosat falsafasiga oid kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi (auditoriyadan tashqari ishlar misolida)" mavzusidagi PhD ishidir [9]. Muallif yoshlar turizmining estetik-pedagogik mazmunini ma'naviy-madaniy, emotiv-affektiv, aksiologik va intersubyektiv omillar integratsiyasi bilan izohlaydi. Tadqiqotning e'tiborga molik jihati shundaki, unda Field Study, Edutourism, Experience-Based Learning (EBL) va Scenario-Based Learning (SBL) kabi ta'lim shakllarini auditoriyadan tashqari faoliyatga integratsiya qilish taklif qilingan. Shuningdek, madaniyatlararo muloqotning tolerantlik va konsensus tamoyillari, autentik didaktik materiallar hamda tarixiy-geografik, ekologik, etnomadaniy va aksiologik mazmun turistik faoliyat orqali talabalarning kompetensiyasini rivojlantiruvchi vositalar sifatida asoslangan [9].

Oʻzbekiston kontekstidagi xalqaro indekslangan tadqiqotlarda ham ta'lim va amaliyot integratsiyasining zarurligi koʻrsatiladi. K. Khurana va Z. Ataniyazova Oʻzbekiston turizm sektoridagi inson resurslarini oʻrganib, sohada professional tayyorgarlik va malaka rivojlantirish imkoniyatlari yetarlicha tizimlashtirilmaganligini aniqlaganlar [10].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tahlil natijasida talabalarda turistik madaniyatni shakllantirishning oltita asosiy pedagogik shart-sharoiti ajratildi: motivatsion-qadriyatli muhitni yaratish; turizmga oid bilimlarni ta'lim mazmuniga integratsiyalash; tajribaviy va amaliy turistik faoliyatni tashkil etish; madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish; ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni shakllantirish; refleksiv-baholash faoliyatini yoʻlga qoʻyish.

1-jadval.Talabalarda turistik madaniyatni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari

№	Pedagogik shart-sharoit	Mazmuni	Amalga oshirish vositalari	Kutiladigan pedagogik natija
1	Motivatsion-qadriyatli muhitni yaratish	Turizmga ijobiy munosabat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish	Motivatsion suhbat, muammoli vaziyat, tarixiy va turistik obyektlar taqdimoti, turistik loyiha	Turistik faoliyatga barqaror qiziqish va qadriyatli munosabat
2	Turistik bilimlarni ta'lim mazmuniga integratsiyalash	Turizm turlari, madaniy meros, sayohat odobi, xavfsizlik va ekologik qoidalar bo'yicha bilim berish	Integrativ mashg'ulot, keys, elektron resurs, virtual ekskursiya	Turistik savodxonlik va kognitiv tayyorgarlik
3	Tajribaviy-amaliy turistik faoliyatni tashkil etish	Talabaning turistik jarayonda bevosita ishtirokini ta'minlash	Ekskursiya, piyoda yurish, ekspeditsiya, marshrut yaratish, field study, edutourism	Nazariy bilimlarni amaliy xulq-atvorga aylantirish
4	Madaniyatlararo kommunikativ muhit yaratish	Boshqa xalqlar, mahalliy aholi va guruh a'zolari bilan madaniyatli muloqotni rivojlantirish	Guruhli loyiha, xalqaro virtual muloqot, rolli o'yin, turistik kommunikativ vaziyat	Tolerantlik, kommunikativ madaniyat va hamkorlik
5	Ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni rivojlantirish	Tabiiy va tarixiy obyektlarga ehtiyotkor munosabat, mas'uliyatli turistik xulqni shakllantirish	Ekoturistik topshiriqlar, ekologik aksiya, "Leave No Trace" tamoyillariga mos faoliyat, volontyorlik	Ekologik mas'uliyat va ijtimoiy ong
6	Refleksiv-baholash faoliyatini tashkil etish	Talabaning o'z turistik faoliyati va xulq-atvorini tahlil qilishi	Refleksiv kundalik, portfolio, o'z-o'zini baholash, guruh muhokamasi	O'z xatti-harakatini nazorat qilish va takomillashtirish ko'nikmasi

Birinchi pedagogik shart — motivatsion-qadriyatli muhitni yaratish — turistik madaniyat shakllanishining boshlang'ich nuqtasi sifatida qaraladi. Talaba turizmni faqat ko'ngilochar sayohat deb qabul qilsa, uning turistik faoliyatga munosabati situativ xarakterda qolishi mumkin. Turizmning madaniy merosni anglash, sog'lom turmush tarzi, tarixiy xotira, tabiatni asrash va ijtimoiy muloqot bilan bog'liq mazmunini ochib berish esa turistik faoliyatga qadriyatli munosabatni shakllantiradi. Shu sababli turizmga qiziqishni shaxsiy va ijtimoiy ahamiyat bilan bog'lash pedagogik jarayonning zarur sharti hisoblanadi.

Ikkinchi shart turizmga oid bilimlarni ta'lim mazmuniga integratsiyalashdan iborat. Turistik madaniyat faqat turistik faoliyatda ishtirok etish orqali shakllanmaydi. Talaba o'zi tashrif buyurayotgan hududning tarixiy va madaniy xususiyatlari, mahalliy urf-odatlar, ekologik talablar, turistik xavfsizlik, sayohat etikasi va boshqa zarur normalarni ham bilishi lozim. Shu bois tarix, geografiya, ekologiya, jismoniy tarbiya, xorijiy tillar va madaniyatshunoslik fanlari mazmuniga turizmga oid elementlarni integratsiyalash katta imkoniyat yaratadi.

Masalan, talabalarga muayyan tarixiy obyekt haqida oddiy ma'lumot berish o'rniga uning turistik marshrutini loyihalash, madaniy qiymatini tahlil qilish, xorijiy turist uchun axborot materialini ishlab chiqish va obyektni saqlash bo'yicha tavsiyalar tayyorlash topshirig'i berilishi

mumkin. Bunday integrativ faoliyat kognitiv bilimlarni kommunikativ, aksiologik va amaliy tajriba bilan bog‘laydi.

Uchinchi va eng muhim shartlardan biri — tajribaviy-amaliy faoliyatni tashkil etishdir. Xorijiy tadqiqotlarda experiential learning yondashuvining samaradorligi turizm ta’limida alohida qayd etilgan [2]. Talaba turizm madaniyatini faqat ma’ruzadan o‘rganishi mumkin emas. Sayohat vaqtida tarixiy obidaga munosabat, tabiiy hududdagi ekologik xulq-atvor, turistik guruhdagi mas’uliyat va mahalliy aholi bilan muloqot real vaziyatlarda shakllanadi. Shuning uchun ekskursiya, o‘lkashunoslik ekspeditsiyasi, piyoda yurish, ekologik marshrut, muzey va tarixiy obyektlarga tashriflar ta’lim jarayonining mantiqiy davomi sifatida tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Bunda ekskursiyani oddiy sayr sifatida tashkil etish yetarli emas. Pedagogik jihatdan samarali turistik mashg‘ulot uch bosqichni qamrab olishi lozim: tayyorgarlik — bevosita turistik faoliyat — refleksiya. Tayyorlov bosqichida talaba obyekt haqida ma’lumot oladi va vazifani belgilaydi; faoliyat bosqichida kuzatish, axborot to‘plash va amaliy topshiriqlarni bajaradi; refleksiv bosqichda esa o‘z tajribasini tahlil qiladi va xulosa chiqaradi.

To‘rtinchi shart — madaniyatlararo kommunikativ muhitni yaratish. Turizm mohiyatan insonlar, madaniyatlar va hududlar o‘rtasidagi muloqotga asoslanadi. Shu sababli turistik madaniyatli talaba boshqa insonlarning tiliga, urf-odatlariga, diniy va madaniy qadriyatlariga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi lozim. Amerika va Yevropa tadqiqotlaridagi virtual xalqaro hamkorlik, guruhli loyiha va madaniyatlararo muloqot tajribasi [1; 3] talabalarda tolerantlik va kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishga xizmat qilgan.

Beshinchi pedagogik shart ekologik va ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirish bilan bog‘liq. Zamonaviy turistik madaniyat tabiatga, mahalliy hamjamiyatga va tarixiy-madaniy obyektlarga zarar yetkazmaydigan mas’uliyatli turistik xulq-atvorni talab etadi. Talaba turistik obyektni iste’mol qilinadigan resurs sifatida emas, balki kelajak avlodlar uchun saqlanishi zarur bo‘lgan tabiiy yoki madaniy qadriyat sifatida qabul qilishi kerak. Shu bois turistik mashg‘ulotlarda ekologik vaziyatlarni tahlil qilish, chiqindilarni kamaytirish, tabiiy landshaftni asrash, mahalliy aholiga hurmat bilan munosabatda bo‘lish va volontyorlik elementlaridan foydalanish zarur.

Oltinchi shart refleksiv-baholash faoliyati hisoblanadi. Refleksiya turistik tajribani shaxsiy madaniyatga aylantiruvchi mexanizm vazifasini bajaradi. Talaba “Qayerga bordim?” degan savol bilan cheklanib qolmasdan, “Nimani angladim?”, “Qanday munosabat bildirdim?”, “Mening xatti-harakatim madaniyatli va mas’uliyatli bo‘ldimi?”, “Keyingi safar nimani boshqacha amalga oshiraman?” kabi savollarga javob izlashi maqsadga muvofiq. Refleksiv kundalik, portfolio va o‘z-o‘zini baholash vositalari mazkur jarayonni pedagogik jihatdan boshqarish imkonini beradi.

Aniqlangan pedagogik shart-sharoitlar turistik madaniyatning tarkibiy tuzilishini ham aniqlashtirish imkonini berdi.

2-jadval. Talabalarda turistik madaniyatning komponentlari va ularning namoyon bo‘lish ko‘rsatkichlari

Komponent	Asosiy mazmuni	Yuqori shakllanganlik belgisi
Kognitiv	Turizm, madaniy meros, ekologiya, xavfsizlik va sayohat etikasi haqidagi bilimlar	Turistik vaziyatni bilim asosida mustaqil tahlil qiladi
Aksiologik	Tarixiy, madaniy va tabiiy qadriyatlarga munosabat	Meros va tabiatni asrashni shaxsiy qadriyat sifatida qabul qiladi
Kommunikativ	Turistik muhitdagi muloqot va hamkorlik	Turli madaniyat vakillari bilan tolerant va etik muloqot qiladi
Ekologik-mas’uliyatli	Atrof-muhitga zarar yetkazmaslik va mas’uliyat	Ekologik xavfsiz xulq-atvorni ongli ravishda namoyon etadi

Faoliyatli	Turistik faoliyatda amaliy ishtirok	Marshrut, loyiha va turistik tadbirlarni mustaqil tashkil eta oladi
Refleksiv	O‘z faoliyati va xulq-atvorini tahlil qilish	Shaxsiy tajribasini baholaydi va xulqini takomillashtiradi

Olingan natijalar turistik madaniyatning faqat kognitiv, aksiologik va faoliyatli uch komponent bilan cheklanmasligini ko‘rsatadi. Turizmning zamonaviy xususiyatlarini hisobga olganda, kommunikativ, ekologik-mas’uliyatli va refleksiv jihatlarni ham turistik madaniyat tarkibiga kiritish maqsadga muvofiq. Chunki turistik obyekt haqida keng bilimga ega bo‘lgan, biroq mahalliy aholiga hurmatsiz munosabat qiladigan yoki tabiiy muhitga zarar yetkazadigan shaxsni turistik madaniyati yuqori deb baholab bo‘lmaydi.

Ushbu ketma-ketlikda har bir bosqich keyingisining pedagogik asosi bo‘lib xizmat qiladi. Dastlab talaba turizm va turistik obyekt haqida axborot oladi. Axborotning tahlil qilinishi natijasida bilim shakllanadi. Bilim shaxsiy va ijtimoiy qadriyatlar bilan bog‘langanda munosabatga aylanadi. Bevosita turistik faoliyat esa ushbu munosabatning xulq-atvorda namoyon bo‘lishiga imkon yaratadi. Refleksiya orqali talaba o‘z harakatlarini qayta baholab, turistik madaniyatni barqaror shaxsiy sifat darajasiga olib chiqadi.

Muhokama natijalari shuni ko‘rsatadiki, talabalarda turistik madaniyatni shakllantirish uchun faqat turizmga oid bilim berish yoki alohida ekskursiyalar tashkil etish yetarli emas. Samaradorlik yuqorida ko‘rsatilgan pedagogik shart-sharoitlarning kompleks tarzda amalga oshirilishiga bog‘liq. Ya’ni turistik bilim motivatsiya bilan, motivatsiya amaliy faoliyat bilan, faoliyat esa qadriyatli munosabat va refleksiya bilan mustahkamlanishi lozim.

Shunday qilib, tadqiqot doirasida talabalarda turistik madaniyatni shakllantirishning asosiy pedagogik shart-sharoitlari sifatida motivatsion-qadriyatli muhit yaratish, turistik mazmunni ta’limga integratsiyalash, tajribaviy-amaliy faoliyatni tashkil etish, madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirish, ekologik-ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirish va refleksiv baholashni ta’minlash belgilandi. Ushbu shartlarning o‘zaro uyg‘unligi turistik madaniyatni tasodifiy xulq-atvor emas, balki talabaning barqaror shaxsiy va ijtimoiy kompetensiyasi sifatida rivojlantirish imkonini beradi.

XULOSA

Talabalarda turistik madaniyatni shakllantirish zamonaviy oliy ta’limning muhim tarbiyaviy va pedagogik yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari turistik madaniyat talabaning faqat turizmga oid bilimlari bilan emas, balki uning tarixiy-madaniy merosga munosabati, ekologik mas’uliyati, muloqot madaniyati, turistik faoliyatdagi xulq-atvori va o‘z tajribasini refleksiv baholay olish qobiliyati bilan belgilanadigan integrativ shaxsiy sifat ekanligini ko‘rsatdi.

Yevropa, Amerika, Rossiya va O‘zbekiston ilmiy maktablaridagi yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish natijasida turistik madaniyatni shakllantirishda tajribaviy ta’lim, madaniyatlararo kommunikatsiya, qadriyatli yondashuv, auditoriyadan tashqari faoliyat, mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlik, ekologik mas’uliyat va refleksiyaning alohida ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi.

Tadqiqot doirasida talabalarda turistik madaniyatni shakllantirishning asosiy pedagogik shart-sharoitlari sifatida motivatsion-qadriyatli muhitni yaratish, turizmga oid bilimlarni ta’lim mazmuniga integratsiyalash, tajribaviy-amaliy turistik faoliyatni tashkil etish, madaniyatlararo kommunikativ muhitni rivojlantirish, ekologik va ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirish hamda refleksiv-baholash faoliyatini yo‘lga qo‘yish belgilandi.

Shuningdek, turistik madaniyatning tarkibiy tuzilmasi kognitiv, aksiologik, kommunikativ, ekologik-mas’uliyatli, faoliyatli va refleksiv komponentlar asosida tavsiflandi. Mazkur komponentlarning o‘zaro uyg‘un rivojlanishi talabaning turistik muhitda ongli, madaniyatli, mas’uliyatli va mustaqil faoliyat yuritishiga xizmat qiladi.

Umuman olganda, talabalarda turistik madaniyatni shakllantirish alohida ekskursiya yoki

turistik tadbirlar bilan cheklanmasligi, balki ta'lim mazmuni, auditoriyadan tashqari faoliyat, amaliy tajriba va refleksiyani birlashtiruvchi yaxlit pedagogik jarayon sifatida tashkil etilishi lozim. Mazkur yondashuv talabalarning turizmga oid bilimlarini chuqurlashtirish bilan birga, ularning ekologik madaniyati, ijtimoiy mas'uliyati, tolerantligi, kommunikativ kompetensiyasi, tashabbuskorligi va milliy-madaniy merosga hurmatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Luka I., Vaidesvarans S., Vinklere D. Educating Tourism Students for Work in a Multicultural Environment // *Journal of Teaching in Travel & Tourism.* – 2013. – Vol. 13, No. 1. – P. 1–29. – DOI: 10.1080/15313220.2012.729448

2. Pereira E., Carvalhinho L., Baptista A. V. Experiential Learning in Sport Tourism Curriculum: A Case Study at the University of the Algarve // *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education.* – 2024. – Vol. 35. – Article 100510. – DOI: 10.1016/j.jhlste.2024.100510

3. Durko A., Martens H. Fostering Higher Level Cultural Learning among Tourism Students through Virtual Interaction // *Journal of Teaching in Travel & Tourism.* – 2021. – Vol. 21, No. 3. – P. 235–247. – DOI: 10.1080/15313220.2021.1880350 – Murojaat sanasi: 31.08.2026.

4. Yeager E. P., Benjamin S., Dillette A., Goad A. Developing Self-Efficacy through Transformative Field Experiences in Tourism Pedagogy // *Journal of Teaching in Travel & Tourism.* – 2022. – Vol. 22, No. 3. – P. 242–249. – DOI: 10.1080/15313220.2022.2096174

5. Новиков А. М. и др. *Инновационное развитие профессионального туристского образования: коллективная монография* / Российская международная академия туризма. – Москва: Логос, 2012. – 339 с. – Электронный источник

6. Литовченко Г. Б. *Формирование корпоративной культуры студентов туристского вуза: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 – Теория и методика профессионального образования.* – Сходня, 2006. – 157 с. – Электронный источник

7. Mirzarahimov B. X. *O'zbekistonda turizm madaniyatini rivojlantirishning ijtimoiy-falsafiy omillari: 09.00.04 – Ijtimoiy falsafa ixtisosligi bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati.* – Andijon, 2021. – 50 b. – Elektron manba

8. Eshchanova X. X. *Ichki turizm asosida yoshlar ma'naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish: 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi ixtisosligi bo'yicha pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati.* – Toshkent, 2025. – Elektron manba

9. Abdullayeva N. B. *Turistik faoliyat orqali talabalarning axloq va nafosat falsafasiga oid kompetensiyasini rivojlantirish metodikasi (auditoriyadan tashqari ishlar misolida): 13.00.02 – Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo'yicha pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati.* – Toshkent, 2025. – Elektron manba

10. Khurana K., Ataniyazova Z. Exploring the Vital Role of Human Resource Management in the Progress of Uzbekistan's Tourism Sector // *Cogent Arts & Humanities.* – 2024. – Vol. 11, No. 1. – Article 2311002. – DOI: 10.1080/23311983.2024.2311002